

Şiddet, Birey ve Terör: el-Kaide Örneği

Arş. Gör. Umut Turgut YILDIRIM*

Özet: Terör ve terörizm kavramları şiddet unsurunu bünyesinde barındırır. Bu anlamda, şiddetin asıl faileri terörist organizasyonlar ve dolayısıyla bireylerdir. Şiddet, terörist organizasyonların önemli bir yaptırım gücü olarak, örgütler için büyük önem arz eder. Bu organizasyonlar şiddet içeren eylemleri gerçekleştiren bireyleri çeşitli yollardan bünyesine katarlar. İlk olarak, bireyler zihinsel olarak şiddete eğilim gösterir ve daha sonra süreç içerisinde radikalleşen bireyler fiziksel anlamda şiddete yönelirler. Bu bağlamda, bireylerin terörist organizasyonlara katılmasını ve şiddet eğilimi etkileyen farklı nedenleri vardır. Bu çalışmada, bireyleri terörist yapan ve dolayısıyla şiddete eğilimini artıran faktörler, bireyler ve organizasyonlar bağlamında irdelenmiş olup, örnek olarak da El-Kaide terör örgütü ele alınmıştır. Bireyler bağlamında, şiddet eğilimini etkileyen faktörler psikolojik, sosyo-kültürel, siyasal, ekonomik ve eğitimsel olarak sıralanabilir. Öte yandan terörist organizasyonlar tarafından kullanılan kendilerine özgün yöntemler de bulunmaktadır. Örneğin, El-Kaide tabanını genişletme için Cihad, Şehadet ve Davet gibi İslam’a ait kavramları gerçek anlamlarından farklı olarak kullanmış ve bireyleri şiddete yönelten yöntemler oluşturmuştur. Bu yapay yöntemler veya faktörler bireylerin şiddet içeren eylemleri üzerinde büyük etkiye sahiptir. Bu çalışmanın amacı bu faktörleri ve süreçleri tanımlamak ve şiddet ile olan ilişkilerini analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Terörizm, Terörist Organizasyonlar, El-Kaide, Taban Genişletme

VIOLENCE, INDIVIDUAL AND TERROR: THE EXAMPLE OF AL-QAIDA

Abstract: The concepts of terror and terrorism contains in itself the violence constituent. In this meaning, principal makers of violence are terrorist organizations and so individuals. Violence as an important sanction power of terrorist organizations have importance for organizations. These organizations incorporate individuals who execute actions that contain violence in diverse ways. Firstly, individuals show tendency to violence mentally and then individuals who are radicalized in a period go towards violence in physical meaning. In this context, there are different reasons that effects involvement of individuals in terrorist organizations and tendency of violence. In this study, factors that makes individuals terrorist and so increase tendency of violence are examined in the context of individuals and organizations, Al-Qaida terrorist organization is handled as an example. In the context of individuals, factors that influence leaning of violence can be ordered as psychological, socio-cultural, political, economic and educational. In other ways, there are some distinctive methods that are

* İnönü Üniversitesi/Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Bölümü

used by terrorist organizations. For instance, Al-Qaida has constituted methods that direct individuals to violence and has used Islam’s notions as Cihad, Shahadet and Davet as different from its real meaning for broaden its base. These artificial methods or factors have great effect on individual’s actions that contain violence. The goal of in this study define these factors and analyze its relationship with violence.

Keyword: Violence, Terrorism, Terrorist Organizations, Al-Qaida, Broaden the Base

1. Giriş

Şiddeti içeren birey davranışları tarihin başlangıcından bu yana insanlar arasında var olan bir olgudur. İnsanların istek ve arzularını gerçekleştirme istemi kimi zaman bu isteklerin gerçekleşmesini tasdiklemeyen bir otorite ile karşılaşır, bu noktada karşıt olan otoriteye isteklerinin kabul ettirilmesi için bireylerin seçtiği birkaç yoldan biridir şiddet. Fakat bu şiddet ve belirli bir amaca yönelen faaliyetlerin niteliği zaman içerisinde değişip zenginleşti ve farklı anlamlar kazandı. Bu kazanılan anlamlardan birkaçı da terör ve terörizmle nitelendirilirken bu faaliyetleri gerçekleştirenlerde terörist veya terörist organizasyon olarak anılmaya başlanmıştır. Bu kavramların en önemli özelliklerinden biri de şiddet unsurunu kendi içlerinde barındırmalarıdır. Bu anlamda, terör denilince toplumun genel kesiminin zihninde oluşan fotoğraf, düşünce veya yargı daha çok yaralanma, ölüm, vatan hainliği ve terörist sözcükleriyle ilişkili olduğunu söylemek hata olmaz. Terör olgusu tarihsel bağlam içerisinde kendisine verilen roller içerisinde büyüyüp bugünkü anlamına erişmiştir. Bugünkü durumundan kast edilen, terör veya terörizmin sadece şiddet içerikli olaylar kapsamında değerlendirmenin olanaksızlığıdır. Terör zaman içerisinde farklı elbiseler giyip farklı şekillere bürünse de bu farklı elbiseleri bir kenara atmamış, bir kenarda biriktirip gün geçtikçe artan bir farklılaşma eğilimi içerisinde kendisine insan hayatının içinde farklı roller biçmiştir. Öte yandan bu biçilen farklı rollerin gerçekleştirilmesi açısından önemli bir yere sahip olan ve terör eylemlerinde bulunan bireylerin ve örgütlerin de profilleri zamana bağlı olarak değişti. Bu profiller değişirken terör eylemlerinin yönelimleri ve yöntemleri de bu değişimlere bağlı olarak farklılık göstermeye başlamıştır. Yönelimlerdeki bu farklılıklar terörist organizasyonların oluşum şekillerinde de kendini gösterdi ve bu örgütler için kendi devamlılıklarını sürdürmeleri anlamında çok önemli olan taban genişletme faaliyetleri de yine terörist organizasyonların nihai hedefleri doğrultusunda değişime uğradılar (Olesen ve Khosrokhavar, 2009).

Diğer yandan, bireylerin bu terörist faaliyetlere veya organizasyonlara katılmada sahip oldukları dürtüler de süreç içerisinde farklılaşmaya başladı, örnekle açıklamak

gerekirse kimi bireyler bu örgütlere ekonomik çıkarlar için, kimileri siyasal hedeflerini gerçekleştirmek için ve kimileri de kendi inandığı dininin bir gerekliliği gibi görüp üye olma süreçlerini gerçekleştirdiler. Bu üye olma süreçlerinde birden fazla aktör etkili olduğu gerçeği ve terörist organizasyonların devamlılıklarının en önemli sürecini oluşturduğu varsayımı üzerinden bu süreçlerin tanımlanması büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü her bir örgüt farklı değerler üzerinden bireyleri etkileyip kendi bünyelerine katmak çabasıdadırlar. Yine bu örgütlerin bireyleri kendi bünyelerine katma süreci içerisinde uyguladıkları politikalar da örgütten örgüte değişim göstermektedir. Kimi terörist organizasyonlar ideolojik düşünceleri kullanıp var olan dünya düzenin eleştirip farklı bir dünya düzenini oluşturmaya çalışırken, kimileri toplumların etnik kökenlerinden ve bu kökenlerdeki farklılıklar üzerinden politikalarını oluşturmaktadırlar (Baharçiçek, 2000). Bir örnekle açıklamak gerekirse, Türkiye’de yapılanan PKK terör örgütü bu bölgede kürtlerin siyasal ve sosyal haklarını savunduğunu iddia edip, taban genişletmeyi amaçlarken, El-Kaide terör örgütü kendisini İslam’ı dış tehditlere karşı korumakla görevlendirip suni bir koruyucu görevi üstlenmiş ve bunun için gerekli olan insan kaynağını bu söylemler üzerinden gerçekleştirmektedir. Sonuç olarak Arı’ya göre (2013), ulusal ve uluslararası sistemde büyük bir sorun olan terör, terörizm ve terörist organizasyonların faaliyetlerinin temelini oluşturan insan kaynağı temini konusu açıklığa kavuşturulması gereken bir olgudur. Bu çalışmanın amacı, terörist organizasyonların tabanlarını genişletmekte etkili olan faktörleri belirlemek ve El-Kaide terör örgütünün uyguladığı spesifik yöntemleri detaylı bir şekilde analiz etmektir. Çalışmanın temel iddialarından biri terör örgütlerinin bireyleri şiddete yönlendirmek için insanların dini, milli ve kültürel değerlerini istismar ettiği ve illegal eylemlerini bu etiketlerle meşrulaştırdığıdır.

2. Kavramsal Çerçeve

Terörist organizasyonların taban genişletme faaliyetlerine geçmeden önce terör, terörizm ve terörist organizasyon kavramlarının tanımlanması büyük ölçüde konunun daha iyi analiz edilebilmesi için önemlidir. Terör nosyonuna ilişkin ulusal veya uluslararası literatürde yapılmış ve herkes tarafından kabul edilen bir tanımın olmayışı bu kavramın anlamında bir muğlaklığa neden olmaktadır. Terör kelimesi etimolojik köken olarak Latince’de var olan “terrere veya terrore” kelimesinde türetilmiş olup, kavramsal olarak karşılığı “korkudan sarsıntı geçirmek” veya “korku sebebiyle dehşete düşmeye sebep olma” gibi anlamları içerisinde barındırmaktadır. (Oxford Sözlük, 2003). Yine Türkçede

olan karşılığını ise Türk Dil Kurumu (TDK, 2018) sözlüğünde bulabiliriz, bu kurum tarafından yapılan terörün kelime anlamına yönelik tanım “yıldırma, korkutma, cana kıyıp malı yakıp yıkma” şeklinde tanımlanmıştır. (TDK, 2018). Terör kelimesinin farklı dillerde ve toplumlarda farklı anlamlar içerdiği görülmektedir. Fakat hemen hemen bütün tanımlara göre terörün belli başlı ortak unsurlarının var olduğu da önemli bir ayrıntıdır. Bu anlamda tanımlara baktığımız da genel olarak “*korku, şiddet, zarar verme ve dehşet*” kelimelerinin terör kelimesini nitelemek için ortak bir kullanımının olduğu görülmektedir. Öte yandan terörün bir olgu veya olay olarak insanların zihninde ne anlama geldiği ve terörün bir siyasal ve toplumsal gerçek olarak hangi anlamları ifade ettiğinin de tanımlanması gerekir. Arı’ya göre (2013) terör, korku ile kaos ortamı oluşturmak gayesiyle bir veya daha fazla kişi tarafından kendilerinde ortak olarak bulunan nihai bir amaca yönelik ve aynı zamanda siyasal, ekonomik ve toplumsal boyutları olan baskı, güç ve şiddete başvurma eylemidir (Arı, 2013). Başka bir deyişle, terörün bir olgu olarak kendi içerisinde bulundurduğu unsurlar şöyle sıralanabilir; bir şiddet hareketi olması, siyasal bir gaye edinmesi, genellikle toplumlarda bulunan masum insanlara zarar verip, gerçekleştiği toplumda korku ve dehşet tepkisi uyandırmak istemesi olarak nitelendirilebilir (Alagüney, 2015). Bu açıdan bakıldığında terörün bir şiddet hareketi olması demek onun gerçekleşmesinde ılımlı veya uzlaşmacı yöntemlerin değil daha çok çatışmacı ve karşı tarafa zarar vermek isteyen eylemlerin olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan terörün siyasal bir amaca ulaşmak istemesi, terörün siyasal karar alma mekanizmalarını etkilemek istediğinin bir dışavurumunu, masumları hedef alması ise terör olaylarının hem psikolojik açıdan daha etkili olduğunu düşündüğünün, ki amaç bir korku düşüncesi oluşturmaktır, hem de daha çok korumasız kişilere karşı yapıldığının ve son olarak da bir kaos ortamı yaratıp, bu ortamda kendi düşüncelerini uygulamak veya en azından bir belirsizlik oluşturmak istenmesinin ifadesidir.

Terör kelimesinin tanımı uluslararası sistemde tam olarak belirlenmemesinin yanında ulusal düzeyde veya daha da daraltılarak bölgesel düzeylerde farklılık göstermektedir. Fakat kavramın daha iyi anlaşılması açısından kavramın Türkiye’de ne anlam ifade ettiğinin anlaşılması gerekir. Türkiye’de 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 1.maddesinde “ Terör, baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme, veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeyini değiştirmek, Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye

KURTUBA AKADEMİ SOSYAL BİLİMLER V. ULUSAL ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU
“BİR İNSANLIK SORUNU OLARAK ŞİDDET”

düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkma veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemlerdir” şeklinde tanımlanmaktadır (Mevzuat-web-, 2003). Bu tanım terörün ne olduğu sorusuna verilecek tatmin edici yanıtlardan biridir. Terörü anlamada yaşanan aksaklıklardan bir diğeri de terör ve terörizm kavramları arasında vuku bulan farkın tanımlanamamasıdır. Bu anlamda terör, toplumun geniş bir alanına korku hissi yayan ve bireylerde yılgınlık duygusu yaratan bir durumu ifade ederken terörizm daha geniş anlamıyla siyasi hedeflerin gerçekleştirilmesi için mevcut siyasal veya ekonomik yapıyı illegal yollarla değiştirmek amacıyla planlı, sistemli ve süreklilik arz eden bir şekilde terör faaliyetlerini gerçekleştirmektir. Öte yandan terörizm hakkında en iyi tanım olarak kullanabileceğimiz, Schmid ve Jongman tarafından yapılan tanımdır, onlar kavramı şöyle ifade eder, “terörizm, tam ya da yarı-yasadışı bireyler, gruplar veya devlet aktörleri tarafından bir konu hakkında aşırı hassasiyet/duyarlılık, suçluluk ya da ideolojik/politik nedenlere dayalı olarak kullanılan, suikastın aksine şiddetin doğrudan hedefinin ana hedefler olmadığı, kaygı uyandırıcı, tekrarlanan bir şiddet metodu olmakla birlikte, şiddetin doğrudan mağduru olan kişiler, hedef bir kitle içerisinde, genellikle uygun olanlar arasından rastgele ya da karakteristik, sembolik bir hedef olarak özel olarak seçilmekte ve mesaj taşıyıcı işlevi görmektedir” (1988: 88). Terör ve Terörizm kavramlarının tanımlarının yapılmasıyla birlikte son olarak, terör örgütü kavramını da açıklığa kavuşturmak gerekir. Terör örgütü kavramı genel anlamıyla yukarıda bahsedilen terör ve terörizm faaliyetlerini gerçekleştiren failler (örgütler) olarak tanımlanabilir. Belirli bir ekonomik güce, organizasyonlu bir yapıya ve az çok ortak belirlenen amaçlara sahip olan bu örgütlerin özsel nitelikleri veya kendilerini tarif etme biçimleri uyumsuzluk göstermektedir. Bu kavramsal ve ideolojik temeldeki farklılıklar bir yandan da bu örgütlerin faaliyet alanlarını da belirlemektedir. Örneğin, PKK terör örgütü Türkiye’de faaliyet gösteren ve sözde bölgede yaşayan Kürtlerin haklarını savunduğu gerekçesiyle Türkiye Cumhuriyeti’ni yıpratmak faaliyetleri gerçekleştirirken, El- Kaide terör örgütü kendisini İslam’ın koruyucusu ilan etmiş (bu anlayış çoğu Müslüman tarafından benimsenmez) ve bu amaç doğrultusunda eylemlerini gerçekleştirmektedir. Önemle üzerinde durulan kısım bu eylemlerin gerçekleştirilmesinde önemli bir yere sahip olan insan kaynağını terör örgütlerinin nasıl sağladığıdır. Terör, terörizm ve terör örgütü

kavramları her ne kadar farklı anlamlar ve yansımalar içerse de bu örgütlerin kendilerini insan kaynağı anlamında finanse etmesi belirli yöntemler çerçevesinde gerçekleşmektedir.

3. Bireyleri Terörist Olmaya İten Faktörler

Bireylerin terör örgütü mensubu olma sürecinde örgütlerin uyguladığı yöntemlere geçmeden önce bizatihi bireylerin bu örgütlere neden katılma eğilimi gösterdikleri de önemli bir husustur. Bireylerin bu örgütlere ilk adımı olarak nitelendirilebilecek olan davranış kendi psikolojik yaşamları içerisinde herhangi bir şeye karşı radikal düşünceler beslemeleri ile gerçekleşmektedir ve bu süreç terör örgütlerinin insan kaynağı oluşturmada ilk adımı oluşturmaktadır. Bu adımın oluşmasının arka planında birtakım faktörler zamanla kendini daha fazla etkin hale getirir. Bu faktörlerden önem arz edenleri bireylerin psiko-kişisel problemi, sivil-siyasal yaşam içerisindeki faktörler ve ulusal veya uluslararası faktörler şeklinde genel olarak tanımlayabiliriz. Diğer bir ifade ile, terör, sosyo-ekonomik yaşamda var olan adaletsizlik ve mevcut siyasal ve yasal sistemin-rejimin bireylerde oluşturduğu olumsuz etkiler sonucunda meydana gelmekle beraber, ulusal veya küresel seviyede var olan siyasi, toplumsal, ekonomik sorunlarla da kendini gösteren bir olgudur (Aydın, 2009). Bu anlamda bireyleri terörist olmaya iten faktörleri; psikolojik faktörler, sosyo-kültürel faktörler, siyasal faktörler, eğitimsel faktörler ve ekonomik faktörler başlıkları altında toplamak, bu faktörlerin daha iyi anlaşılmasında yardımcı olacaktır.

3.1. Psikolojik Faktörler

İnsanlar yaşamları sürecince zihinsel süreçler açısından inişli-çıkışlı dönemler geçirirler. Bu dönemler içerisinde ise bireylerin sağlıklı karar verme süreçleri sekteye uğramakta ve bunun sonucunda bireyler kendilerinden beklenmeyen yönelimlere girişebilmektedir. Bu yönelimlerden bazıları ise terörizm veya terörist örgütlere doğru olanlardır. Bireyler siyasal ve sosyal yaşamlarında kimi zaman olumsuzluklarla karşılaşır ve çoğu zaman bu olumsuzlukların kaynağını kendileri dışındakilere atfederler, bu süreç aslında bir öteki veya düşman yaratma sürecidir. İnsan doğası gereği, bu düşman yaratıldıktan sonra ona karşı şiddete eğilimli olup sorunlarını gidermek için türlü yollara başvururlar. Bazen de bu süreçler bireylerin içlerine düştüğü psikolojik bunalımlarda gerçekleşir. Bu süreç içerisinde bireyler bir yalnızlık hissine kapılıp çevrelerinde var olan herkese güvensizlik duygusu beslemeye başlar bu yalıtılmışlık hissi bireyleri antagonistik davranmaya ve şiddete eğilimli olmaya iter (Olesen ve Khosrokhavar, 2009). Bireyler kendilerini koruma pahasına karşısında var olan veya oluşturulan düşmana zarar vermeyi

amaçlayan şiddet içerikli davranışlarda bulunabilirler, bu şiddet eğilimlerini bireyler ifade edecek bir yer arayışı içine girer. Bu arayışın sonuçlarından biri de terör örgütleridir ve bireyler bu örgütler aracılığıyla hayatında var olan sorunları çözeceğine inanıp bu örgütlerin mensubu olma yolunda ilerlerler. Sonuç olarak bireylerin kendi içsel dünyalarında yaşadıkları sorunların neden olduğu şiddet eğilimleri sonucu terör eylemlerinin ve örgütlerinin içlerine katılırlar.

3.2. Sosyo-Kültürel Faktörler

Toplum içerisinde var olan dinsel ve mezhepsel ayrışma, etnisite farklılıklarının birer problem haline gelmesi, kişisel hak ve özgürlüklerin herhangi bir mekanizmayla güvence altında olmayışı, saygı ve hoşgörünün gelişmemesi, toplumun içerisindeki grupların zıt ideolojiler etrafında kutuplaşması ve toplumun birlik, beraberlik ve barış duygusunun zaman içerisinde aşınması terörizme kaynak teşkil eden durumların birkaçıdır. Başka bir ifade ile, kuşaklar arası kültür çeşitliliği ve gençliğin arkasında gideceği veya sahipleneceği bir ülkü ve ideolojinin eksikliği de bireylerin terörist olmalarında önemli bir yere sahiptir. (Türkdoğan, 2012). Sosyo-kültürel faktörlerden kastedilen toplumun farklılıklarının, bireylerin sosyal yaşamlarına olumsuz etkileri, bireylerin kültürel birikimlerindeki farklılıkların ayrılıkçı-radikal hareketlere neden olması ve bireylerin bu kutuplaşmalar sonrasında kendini ait hissettiği (diğerini zıttı olan) yapılanmanın içerisine girmesi durumudur.

3.3. Siyasal Faktörler

Bireylerin terörist organizasyonlarının mensubu olma sürecinde bir diğer etken de siyasal faktörlerdir. Bu anlamda, toplum içerisinde var olan siyasal görüşlerin zamanla daha radikal bir hâl aldığı görüşünden yola çıkarsak bu sürecin en son seviyesinin de bir tür aktivizme yani bir anlamda şiddete yol açtığı varsayımı elde edilebilir. Bu siyasal düşünce kaynaklı şiddet eğilimlerinin de terörist olma yolunda önemli birer etken oldukları toplumun çoğu kesimi tarafından aşikârdır. Yine siyasal faktörler başlığı altında, bireylerin mevcut düzene karşıt görüşleri benimsemesi ve bu düzenin bireyi ötekileştirmesi sonucu ortaya çıkan karşıtlık fikrinden de bahsedilebilir. Eğer bir siyasal düzen içerisinde bireylere siyasal katılım yani karar alma süreçlerine etki etme süreci için gerekli ortamlar sağlanmıyorsa ve bireylerin hak ve özgürlükleri bir nedene bağlanıp sınırlanıyorsa, bu eylemler sonucunda bireyler mevcut siyasal sisteme karşıt duygular beslemesi doğal bir durumdur. Yani bireyler eğer siyasal sistemin içerisinde kendilerini ifade edecek herhangi bir siyasi-yasal araç bulamazsa, yasadışı ve meşru olmayan organizasyonlar aracılığıyla

kendilerini ifade etmeye yönelir. Bu örgütlerin başında terör örgütleri gelir. Sonuçta bireyler siyasi anlamda kısıtlanmalarının bir sonucu olarak siyasal sistemi yıkma veya değiştirme düşüncesiyle terör örgütlerine katılım süreçlerini başlatırlar.

3.4. Eğitimsel Faktörler

Eğitimin kişilerin hayatında doğumla başladığı ve ölümle bittiği genel bir söylem olarak karşımıza çıkar. İnsanların yaşam sürecinde kendileri ile ilgili verdiği kararların gelecekteki dönemlerini etkilediği düşünülürse, diğer bir deyimle eğitilmiş bir bireyin eğer farklı anlayış biçimlerine hâkim olduğunu ve dünyada meydana gelen gelişmelere hâkim olduğu düşünürsek karar verme aşamasında daha mantıklı yöntemler seçeceği söylenebilir. Yaşam içerisinde bireylerin eğitim-öğretim serüveninde meydana gelecek olan eksiklikler veya aksaklıklar bireyleri cehalet olarak adlandırılan olguya sürüklemektedir ve bu cehalet kavramı bireylerin kendi hayatları üzerinde otonom olduğu düşüncesinden uzaklaştırarak diğer birey veya toplulukların egemen olma süreçlerini başlatması kuvvetle muhtemeldir. Bu durum da genel olarak bireylerin düşüncelerinin başkaları tarafından yönlendirilmesine ve istismar edilmesine neden olan bir durumdur. Bu anlamda, terör örgütlerinin daha çok eğitimsiz kişileri taban genişletmek için yönlendirme hareketlerini göz önünde bulundurursak, bu durum terör örgütlerinin kullandığı en önemli yöntemlerden birisi haline gelir ve bu durumun altında yatan ana neden eğitimsiz kişilerin eğitilmiş kişilere oranla istismar edilmeye daha açık bir halde olması olarak ifade edilebilir.

3.5. Ekonomik Faktörler

Bireylerin tarihten günümüze en önemli güdülenme aracı olarak kullanılan ekonomik refah düzeyinin geliştirilmesi de terörizmle yakından ilişkilidir. Bu anlamda toplumların içerisinde var olan ekonomik dengesizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik ve gelir dağılımının düşük olması gibi nedenler de bireyleri terörist olmaya iten nedenlerin bazılarıdır. Bu anlamda bireyler var olan dengesizlikleri gidermek için ekonomik anlamda gücü elinde tutan kişilere nefret duyma eğilimi gösterirler ve bu zamanla ekonomik zenginliği paylaşmayan bireylere karşı yok etmeye varan düşüncelere dönüşebilir. Bu düşünceler söylemsel boyuttan eylemsel boyuta geçtiği anda şiddete yol açtığı için terörizmi desteklemektedir. Aynı zamanda toplumda fırsat eşitliğinin sağlanmaması da bireyleri olumsuz bir şekilde etkiler, normal şartlar altında bireyler içinde oldukları kötü ekonomik durumdan kurtulamayacakları düşüncesini içselleştirirse, bu düşünce kişileri farklı arayışlar içine sokabilir. Bu arayışların bir cevabı olarak da terörist organizasyonlar karşımıza çıkarlar.

Öte yandan küresel anlamda veya bölgesel olarak faaliyet gösteren terörist organizasyonlar da taban genişletme sürecini birtakım ekonomik fırsatları üyelerine sunarak, bireyleri kendi yanlarına çekmeye çalışırlar. Bu anlamda bireylerin ekonomik düzeylerindeki düşüklük de onlara daha iyi bir gelir sunan organizasyonlara üye olmaya yönlendirir. Dünyada var olan terör örgütlerinin genel üye profiline baktığımızda bu kişilerin daha çok yoksulluktan ve fakirlikten dolayı radikalleştiğini ve terör örgütü mensubu olduğunu söylememiz doğru olacaktır.

4. Radikalleşme ve Taban Genişletme Süreci

4.1. Radikalleşme

Bireylerin terör örgütlerine katılma süreçleri içerisindeki faktörlerden söz ettikten sonra, madalyonun diğer yüzü olan terör örgütlerinin ne gibi faaliyetleri vardır sorusunu yanıtlamak büyük önem arz etmektedir. Yukarıda bahsedilen faktörlerin bireylerin birer terörist kimliği kazanmasında ki etkisi çok büyüktür. Aynı zamanda terör örgütleri de bu faktörleri kullanarak bireyleri kendilerinde var olan söylemsel düzeydeki karşıt düşünceler üzerinde radikalleştirip örgütlerine katma çabası içerisindeyler. Bu olguya değinilmeden önce radikalleşmenin ne olduğu açıklanmalıdır. Radikalleşme Çelik'e (2015) göre, bireylerin kendisinde başlayan ve daha sonra sırasıyla ailesini, eş-dostunu, çevresini ve dışsal unsurları içine alan, bireylerin düşüncelerine olan bağlılığının veya savunuculuğunun arttırılma sürecidir. Bu süreç içerisinde bireyler savundukları görüşe veya ideolojiye muhalefet olan hiçbir düşünceye müsamaha göstermeyecek duruma gelirler. Terör örgütleri de kendi savunduğu düşüncelere sahip olan veya yakınlık gösteren bireyleri hedef alır, çünkü terör örgütleri bir anlamda özü gereği radikal olma anlayışını kendi içerisinde barındırır (Çelik, 2015).

Taban genişletme sürecinde bireylerin sadece düşünce olarak bir örgüte destek vermesinden aktif bir katılım sergileme seviyesine geçmesinde önemli bir dönemdir radikalleşme süreci. Bu süreç çoğu zaman bireylerin çevrelerinde var olan unsurlar dolayısıyla gerçekleşir. Bu anlamda aileler ve arkadaş grupları önemli birer rol model ve aktörlerdir. Kişilerin çevrelerinde herhangi bir görüşe ait radikalleşmiş insanların varlığı, bu kişilerin radikalleşmesini diğer bireylere göre daha büyük bir olasılık dahiline koyar. Bu radikalleşme süreçleri terör örgütleri bağlamında ele alınırsa, örgütler bu süreci gerçekleştirmek için bazı eğitim olanakları sağlamakta ve hatta bu sürece yönelik ekonomik kaynak ayırmaktadır. Bireylerin terör örgütü mensubu olmasında ilk adım mahiyetinde görülebilecek olan radikalleşme farklı düzeylerde ve farklı ideolojilere bağlı

olarak gelişir (Olesen ve Khosrokhavar, 2009). Radikalleşme seviyesinin yüksek olduğu bir anlamda soyutlanmış bireyler daha fazla şiddete eğilim gösterirken, seviyenin daha az olduğu bireyler ılımlı davranışlar göstermektedir. Öte yandan bireylerin veya düşüncelerin radikalleşmesi her zaman negatif bir anlam içermesi demek değildir. Birey sahip olduğu herhangi bir düşünce bağlamında da radikalleşebilir, yani bireyler dini motifler üzerinden de ekonomik eğilimleri üzerinden de radikal bireyler olabilirler.

4.2. Taban Genişletme Süreçleri

Radikalleşme süreciyle beraber ilerleyen bir diğer alan ise terör örgütlerinin taban genişletme sürecidir, terör örgütlerinin daha fazla aktif olduğu bir dönemi kapsar. Bu dönemde ideolojik olarak terör örgütleri destekledikleri görüşlere sahip olan ve bu görüşler çerçevesinde bir nebze de olsa radikalleşmiş bireyleri hedef alırlar. Öte yandan bireylerin kendi arzuları ve gayelerine göre mi yoksa terör örgütlerinin çabaları üzerine mi terör örgütü mensubu oldukları konusu tartışmalıdır (Alkan, 2006). Terör örgütleri kendi taban genişletme süreçlerini oluştururken birden çok metot kullanırlar, fakat genel anlamıyla sosyal ve psikolojik süreçler başlığı altında ele alabiliriz (Alkan, 2006). Sosyal metotlar örgütler ile bireyler arasında gerçekleşen iletişim düzeyini ifade ederken, psikolojik metotlar bireylerin zihin dünyasının sıfırlanması ve yeniden yüklenmesi işlevlerini ifade etmektedir (Özeren, Sözer ve Başbüyük, 2012).

Terör örgütlerinin taban genişletme süreçlerini gerçekleştirirken kullandığı metotlar üzerine kurulu olan süreçlerden biri sosyal süreçlerdir. Burada bireylerin siyasal ve sosyal hayatları içerisinde var olan değerler üzerine yapılan propagandalar önemli bir metot olarak adlandırılabilir. “Propaganda bir düşünceyi geniş alanlara yaymak, propagandanın nesnesi olan kitleyi etkilemek ve aynı zamanda karşı görüşte olanlarının da düşünce hakkındaki görüşlerini etkileyebilmek için telkinlerde bulunmak süreci” olarak tanımlanır (Çağlar, 2000: 916). Terör örgütleri üye kazanmaları esnasında hedefindeki kişilerin içerisindeki sosyal şartları iyi bir şekilde analiz ederek bu doğrultuda farklı propagandalar geliştirmektedir ve örgütlerin üye kazanmada kullandığı sosyal yöntemlere arkadaş ilişkisi, akraba ilişkisi, hemşericilik, sosyal ve kültürel faaliyetler, dini değerlerin kullanılması, etnik kökenin kullanılması gibi hususlar örnek verilebilir (Alkan, 2006). Bu konuda bir diğer yöntem ise bireylerin sosyal ve kültürel yaşamlarıyla ilişkilidir. Küresel boyutta, terör örgütleri sosyal ve sivil alanlardaki aktifliklerini açtıkları veya finanse ettikleri dernekler, gençlik kampları, konserler, kültür merkezleri ve siyasal partilerle sağlarlar. Bu anlamda, terör örgütleri bu kurum ve faaliyetler aracılığıyla, bireylerin sosyalleşme ihtiyacı

ve güdülerinden faydalanarak kendi çevrelerine yakınlaştırma faaliyetlerine girişmektedirler.

Terör örgütlerinin taban genişletme sürecinde faydalandıkları bir diğer süreç ise psikolojik süreçler olarak nitelendirilebilir ve bu alan güdülenme ve militan kimliği oluşturma çabaları olarak sürdürülmektedir. Güdü kavramı, canlıları belirli amaçlara yönelten ihtiyaç, istek ve dürtü gibi olgularla tanımlanmaktadır (Cüceloğlu, 1991). Örgütler dürtüleri kullanarak bir karışım yapmasına yardımcı olur. Bu karışım aslında terör örgütlerinin istek ve gayelerinin bireylerin de birer gayesi olması sürecidir. Örgütler belirlenmiş olan motivasyonlar çerçevesinde bireylerin bir amaca doğru isteklerinin yönelmesini hedefler ve bu süreç üye temini açısından temel oluşturacak bir dönemdir. Bu operasyonlardan sonra ise, davranışları ve inançları ile oynanmış olan bireylerin zihin dünyasında gerçekleşen temin süreçleri yer almaktadır. Bu süreç içerisinde terör örgütleri zihinlerine nüfuz ettikleri bireyleri dış dünyadan tamamen izole ederek yeni bir dünya görüşü kazandırmaktadırlar (Alkan, 2006). Bu sürece terör örgütlerinin kimlik dönüştürme süreci diyebilir ve bireylerin zihinleri, çevreleri ve faaliyetlerinin değiştirilmesi olarak ele alabiliriz. Terör örgütleri, üyesi yapmak istediği bireyleri tamamen çevreleyerek kendi ideolojik düşüncelerini bireylere farklı yollardan enjekte etmeye çalışır ve bireylere örgütün ifade ettiği doğrulardan başka hiçbir doğrunun olmadığını kabul ettirmek isterler. Bireyler de bu doğrular ışığında ilerleyerek radikalleşir ve şiddet eylemlerinde bulunabilecek bir düzeye gelirler bu süreç işte terör örgütlerinin taban genişletme sürecinin mihenk taşıdır (Olesen ve Khosrokhavar, 2009).

5. El-Kaide'nin Taban Genişletme Sürecinde Uyguladığı Yöntemler

Terör örgütlerinin niteliklerinin nihai hedeflerine göre belirlendiği daha öncede belirtilmiştir. Bu anlamda verilebilecek örnekler; etnik temelli terör örgütleri, küreselleşen dünyanın ve teknolojinin gelişmesinin bir sonucu olarak siber terör örgütleri ve dini taraflı ve ideolojik bir temel ile referans alan terör örgütleridir. Konumuz gereği bir anlamda dini kendi çıkarları için ele alan terör örgütlerini açıklamakta yarar vardır. Bu terör örgütleri amaçlarını ve bu amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen faaliyetlerini dini gerekçelerle meşruiyet kazandırmak isteyen ve din şemsiyesi altından bireylerin dini değerlerini istismar edip, terör eylemlerinde bulunan örgütlerdir. Dünyada yaygın olan bir görüş olarak (çoğunlukla batı toplumlarında), dini referanslara sahip terör kavramının kullanılışı bireylerde ilk olarak İslam dinini ifade etmektedir, fakat gerçek olan şu ki dünyada bu

kavramı kendilerini makyajlamak için kullanan terör örgütleri sadece İslam coğrafyasında değil diğer bölgelerde de mevcuttur.

Bu çalışmada, bu terör örgütlerini nitelerken kullanılan “İslami terör” veya “İslamcı terör” kavramlarının birer yanılgı olduğu düşünülmekte ve bu kavramların yerine “din referanslı terör” veya “din motivasyonlu terör” kavramlarını kullanmanın daha uygun olduğu görüşü desteklenmektedir. Öte yandan bu türde yapılan terör örgütleri hem İslam’ın dünya üzerindeki profilini zedelemekte hem de dini değerleri kullanarak geniş bir insan kaynağına hitap etmekte olduğu için terör örgütlerinin içerisinde en tehlikelisi olarak nitelendirilebilir. Geniş bir hitap alanı bulabilen bu örgütler aynı zamanda geniş de bir taban genişletme sürecine sahiptirler. Uluslararası düzeyde faaliyet gösteren bir terör örgütü olan El-Kaide bu din motivasyonlu terör örgütlerine bir örnektir. Bu örgütün terörist üye olma süreçleri de İslam dininde var olan fakat terör örgütleri tarafından gerçek manasından uzak bazı kavramlar üzerinden ilerlemektedir.

Bu süreçlerin unsurlarını açıklamadan önce terör örgütü El-Kaide’nin tanımlanması gerekir. *El-Kaide* kavramı Arapça kökenli olup “kamp, ev, evin temeli ve üs veya merkez alınan yer” gibi anlamları ifade etmektedir (Burke, 2004). Kavram 1978 yılında Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgal etmesi nedeniyle çeşitli ülkelerden gelecek Sovyetlere karşı savaşan Müslüman mücahitlerce 1980 yılının ortalarından itibaren örgütü nitelemek için kullanılmıştır (Demirel, 2004). Kurucusu Usame Bin Ladin, Afganistan da direnen birlikleri bir çatı altında toplayıp, Filistin Müslüman Kardeşler Örgütü ile de iş birliği içinde örgütün ana yapısını oluşturmuştur. El-Kaide 11 Eylül 2001 saldırısını gerçekleştiren bir örgüt olarak son dönemlerde uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Bu nedenle, bu örgütün personel teminin de kullandığı araç ve yöntemlerinin açıklanması büyük önem arz etmektedir.

El-Kaide terör örgütünün tabanını genişletme süreçleriyle diğer örgütlerin süreçlerini temel anlamda bazı benzerlikler gösterir, çalışmanın ilgili başlığında düzenlenen sosyal ve psikolojik faktörlerin bu süreçlere katkısı El-Kaide terör örgütünde de aynı nitelikte olup bu örgütün temin süreci içerisinde başvurduğu yöntemler de hemen hemen aynı niteliktedir. Fakat bu terör örgütünü diğerlerinden farklılaştıran yönler bölgesel anlamda farklı bir coğrafyada hâkim olması veya eylemlerin yöneldiği hedeflerin farklılığından ziyade İslami kavramlara atfettiği eylemlerini meşrulaştırıcı referanslardır. Bu yöntemler ve kullanılış biçimleri aşağıda ilgili başlıklarda incelenmiştir. Bu kavramların açıklanması El-Kaide Terör örgütünün tabanını genişletme süreçlerini analiz

etmek açısından oldukça gereklidir. Bir sonraki bölümde örgütün kendine özgü olan bu kavramları irdelenecektir.

5.1. Cihad Yöntemi

Sözlük anlamı olarak “gayret etmek, bir işi yapabilmek için bütün imkanları kullanmak anlamına gelen Cihad kelimesi; Kur’an’da ve Hadislerde “Allah yolunda savaşmak anlamına geldiği gibi dini öğrenmeyi, dinin emir ve yasaklarına uymayı, haram ve günahlara karşı nefis ile mücadele etmeyi ve İslam’ın bilinmesi ve yücelmesi için çalışmayı ifade eder (DKS, 2006:99). Fakat El-Kaide terör örgütünün bu kavramı kendine göre yorumlaması ve bunun sonucunda eylemlerini bu kavramla meşrulaştırmaya çalıştığı görülmektedir. Çünkü İslam’daki cihad ile terörizmin kullandığı cihad farklı anlamlar içermektedir. Arpacı’nın (2017:287) ifade ettiği gibi “Cihadın ana amacı meşru müdafaadır. Bununla birlikte baskı ve zulüm gören toplumlara yardım ve anlaşmanın bozulması da cihadın amacı olabilir. Terörizm ise siyasal herhangi bir amaç için gerçekleştirilebilir”. Bu anlamda, bir taban genişletme aracı olarak istismar edilen Cihad terör örgütünün literatürüne göre değişim göstermiş ve Müslüman bireyleri İslam’ı korumak adına savaşmaya çağırma işlevi görmek amacıyla kullanılmaktadır. El-Kaide terör örgütüne göre İslam’ı yaşayabilmenin tek yolu cihada katılmaktır. Bu önermeleri de üye sayısını artırma konusunda önemli bir yer teşkil etmektedir.

5.2. Şehadet Yöntemi

Şehadet kelimesinin anlamı “tanıklık etmek, huzurda olmak, hazır bulunmak, idrak etmek ve bilmek” kavramlarını içerir, aynı zamanda bir Müslüman içinse, Allah yolunda ölmek ve cennete gitmek anlamına gelmektedir (DKS, 2006: 615). Fakat El-Kaide terör örgütü bu kavram üzerinden de taban genişletmek için birtakım yöntemler geliştirmiştir. El-Kaide örgütüne göre sadece örgüt içerisinde ve örgütün gayeleri doğrultusunda bir anlamda “kafirlere karşı” savaşta ölenler şehadet mertebesine erişebilir. Kendi emelleri doğrultusunda bu kavramı yeniden yorumlayan örgüt, zaten radikalleşmiş bireylere göre dünyevi ödüllerden ziyade ilahi bir ödül sunmakla üye kazanma süreçlerini işletmektedir. Bireyler süreç içerisinde radikalleşip yeni bir kimliğe bu terör örgütleri aracılığıyla geçtikleri zaman bu kavramlar onların tek doğrusu olmakta ve bu doğruları da diğer bireylere yaymak için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Müslüman bir birey için Allah yolunda ölmek, en yüksek mertebe olduğu için yukarıda bahsedildiği gibi dini eğitim-öğretim yönünden eksik olan bireyler terör örgütünün yaptığı algı yönetimine yenik düşmekte ve örgüte katılmaktadır.

5.3. Davet Yöntemi

Davet kelimesi İslam literatüründe “Allah ve Peygamberine itaat etmeye, iyilikle yapmaya, kötülüklerden sakınmaya genel bir deyişle İslam’a çağırma” anlamına gelir (DKS, 2006:115). Davet kelimesinin taşıdığı bu pozitif anlam El-Kaide terör örgütü tarafından kendi lehine yorumlanmış ve genel itibariyle İslam’ın bütün kurallarının örgütün istekleri şeklinde gerçekleştirilmesi gerektiğini ve bunun için örgüte Davet ’in aynı zamanda İslam’a davet olduğunu ileri sürmüştür. Böyle bir birleştirici yöntem kullanarak dini istismar eden terör örgütü Müslüman bireyleri yaptığı propagandalarla yönlendirip bünyesine katmaktadır.

5.4. Diğer Yöntemler

El-Kaide terör örgütünün personel alım süreçleri içerisinde kullandığı bir diğer yöntem ise radikal eylemler gerçekleştirip bunu medya araçları ile lanse edip, örgüte sempati besleyen bireyleri etkilemektir. Bu anlamda gerçekleştirdiği eylemleri referans gösterip, örgütün güçlü bir organizasyon olduğunun kanıtlama çabasında olan El-Kaide bireylerin de bu örgütün içerisinde buldukları zaman bu şaşalı eylemleri gerçekleştirebileceğini vurgulayıp radikal düşüncelere sahip olan bireyleri etkilemektedir (Olesen ve Khosrokhavar, 2009). Aynı zamanda örgütün ekonomik anlamda o veya bu nedenlerle finanse edilmesi sonucunda örgüt hiyerarşiye benzer bir yapıda şekillenmiş olması ve örgütün yerel düzeyde temsilcisi olan dernek ve cemaatler kurulmuştur. Bu yerel aktörler bireylere İslam’ı anlatmak ismi altında (ki hiçbir zaman öyle olmadı) El-Kaide propagandası yapmakta olup direkt olarak örgüt ile bireyler arasında iletişimi sağlayarak temin sürecine büyük katkıda bulunmaktadır. Öte yandan El-Kaide’nin personel temin sürecinde, Cuma ve Bayram Hutbelerini, ulusal veya uluslararası düzeyde gerçekleştirilen organizasyonları bir araç olarak kullandıkları görülmektedir. Ayrıca terör örgütünün doğrudan olmasa da dolaylı yoldan katıldığı bir süreçte İslam dünyasında rağbet gören bilim insanlarını ve yöneticilerinin veya topluluk liderlerinin El-Kaide lehine bildirilerde bulunması da terör örgütü üyesi temin süreçlerini şekillendirmektedir.

6.Sonuç

Giderek uluslararası bir sorun haline gelen ve bu seyrini daha da artırarak devam eden terör ve terörizm olgusunun genel bir çerçevede tanımı yapılmamasına rağmen, üzerinde çalışılması gereken bir sorun olduğu herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Terörün ne olduğunun anlaşılması kadar terör faaliyetlerine katılan bireylerin de kim oldukları ve bu örgütlere nasıl veya hangi amaçlarla katıldığı konusu da büyük önem arz

etmektedir. Bu katılma süreçlerinin arkasında psikolojik, sosyolojik, siyasi, ekonomik nedenlerden ziyade bizzat terörist organizasyonların faaliyetleri de çok etkilidir. Öte yandan terör örgütlerinin devamlılık unsuru olarak personel kaynağının tam olarak nerelerden finanse edildiğini anlaşılması ve bu kaynağa yönelik önleyici çalışmaların yapılması, bu kaynağı azaltmaya veya bitirmeye yönelik kilit bir noktadır. Ayrıca terör örgütlerinin bu yöntemlerinin her bir terör örgütü için farklılık gösterdiğini de belirtmek gerekir. Bu yöntemler içerisinde biri olan dini motiflerin istismar edilmesi de taban genişletme süreçlerini şekillendirmektedir. Bunlara örnek olarak ele alınan El-Kaide terör örgütü İslam dininin dini motiflerini kendi amaçlarına hizmet edecek bir şekilde değiştirdiğini ve asıl olarak amaçlarının İslam’a hizmet etmek olmadığı anlaşılmış olup, El-Kaide terör örgütünün diğer terör örgütlerinin kullandığı yöntemlerin yanında İslam’a dair olan Cihad, Şehadet, Davet gibi kavramları kendi lehine kullanıp anlamlarında değişiklik yaptığı ve birer propaganda aracı olarak kullandığı ve bunlarla bireyleri etkileme çabası içerisinde olduğu ve çabalarının da terör örgütünün üye alım süreçlerini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Alagüney, A. Haşim (2015), “Terör Örgütlerinde İntihar Bombacısı Kişiliği ve Etkinliği”.
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: T.C Kara Harp Okulu, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Alkan, N. (2006), “Türkiye’de Terör Örgütleri Tarafından Gerçekleştirilen İntihar Saldırılarının Sosyolojik ve Psikolojik Açından İncelenmesi ve Önleme”.
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: T.C Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Arı, T. (2013), Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Bursa: MKM Yayıncılık ss.519-525.
- Arpacı, I. (2017), Terörizm ve Cihad Üzerine Kavram Bir Mukayese, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.19, s.34, 263-294.
- Aydın, N. (2009), Küresel Terör ve Terörizm, İstanbul: Kumsaati Yayınevi, ss.20-53.
- Baharççek, A. (2000), “Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10 sayı:1 ss. 11-27.
- Burke, J. (2004), El Kaide-Terörün Gölgesi, İstanbul, Everest Yayınları, ss.82-97
- Cüceloğlu, D. (1991), İnsan ve Davranışı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağlar, A. (2000), “Terör ve Türkiye, Genel Durum”, *1. Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu Güvenlik ve Huzur Sempozyumu Bildirileri*, Elâzığ: Fırat

Üniversitesi Yayınları.

Çelik, O. (2015), “Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleşme Süreçleri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl:2015 Şubat, sayı: 22, ss.99-122.

Demirel, E. (2004), *Ölüm Arabaları* (2.basım), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, ss.123-127.

Diyanet İşleri Başkanlığı, *Dini Kavramlar Sözlüğü (DKS)*, (2006), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Olesen, T. ve F., Khosrokhavar, (2009). “Islamism as Social Movement”, Center for Studies in Islamism and Radicalism (CIR), ISBN: 978-87-92540-02-7 ss.10-33.

Oxford Dictionary of English, "Terror" Maddesi, Oxford University Press, 2003.

Özeren, S.; Sözer, M. A. ve Başbüyük, O. (2012), “Bireylerin Terör Örgütlerine Katılmasına Etki Eden Faktörler Üzerine Bir Alan Çalışması: PKK/KCK Örneği” *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, Cilt 3 (2), ss. 57-83.

Schmid, Alex P. and Jongman, Albert J, (1988). *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature*, USA: Transaction Books, ss.5-6.

Türkdoğan, O. (2012), *Günümüzde Toplumsal Şiddet ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul, Kültür Sanat Yayıncılık, ss.416-417

İnternet Kaynakları

3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf> (Erişim: 01.02.2018).

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü, Terör Kelimesi, 26.09.2006 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bati&arama=kelime&guid=TDK.BA.TI.54b17b04a18ea6.87563173 Erişim: 12.02.2018.